

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Antonii Mvsae Brasavoli Medici Ferrariensis Examen
omnium Trochiscorum Vnguentorum, Ceratorum,
Emplastrorum, Cataplasmatumque, & Collyriorum**

Brasavola, Antonio Musa

Venetiis, MDLI

De Ordine Ac Modo Ivris Dicendi Ad Illvstrissimvm, Et Excellentiss.
Hercvlem II.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70720](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70720)

DE ORDINE AC MODO
IURIS DICENDI
AD ILLUSTRISSIMUM,
ET EXCELLENTISS.
HERCVLEM II.

INTERLOCVTORES.

Magnificus Eques Federicus Quainus,
Antonius Musa Brasauolus.

CVM pransus essem cum illustrissimo Duce, ita
me allocutus est Magnificus Quainus.

QVAINVS. Cornicem albam me uidere
uisum est, cum hic te uidi ò Antoni, & hac præsertim ho-
ra. BRASAVO. Prius ergo me non uideras, & ta-
men cum Illustrissimo Principe pransus sum? **Q**VAIN-
VS. Me deludis: non ne et ego cum alijs simul discum
bebam? BRAS. & te uidimus cum alijs nobilibus di-
scubentem: ueruntamē ego oīum minimus **CHRISTI**
sospitatoris nostri cōsiliū sequens in ultimo mensæ lo-
co discubui, ne fortē nobiliore adueniente ab Architri-
clino diceretur, Surge temerarie, hic non est tuus locus,
quæ uerba si audirem, timerem præterea ne id mihi con-
tingeret, quod conuiuæ contigit in sacris literis uestem
nuptialem non habenti, ne scilicet ligatis pedibus & ma-
nibus me eijcerēt in tenebras exteriores, uos autem qui
ambitiosiores estis, quàm ego sim in nobilioribus locis di-
scumbitis

scumbitis, ut illustrissimi Ducis faciē intueamini, à qua pendetis, & ea fruimini, ut beati in coelesti patria divina uisione fruuntur, & ferè indignamini nos abiectos et pauperculos respicere, & qui in obscuro & infimo manemus loco. Q V A I N. Vereor ne aliud mente tua uoluas ac iactes, quàm id quod his uerbis expressisti, nã cum is locus infimus sit, & indignus, nihil gloriæ acquirere poterat, nihil dignitatis, nisi tu illum occupares, & cum dignus sis ac præstans dignitatem, & præstantiam loco cõdonares. B R A S A V O. O' quam belle ad illud Aristippi alludis, qui Alexãdri Magni sodalis ac conuiuia fuit. Q V A I N V S. Id referas obsecro. B' R A S. Aristippus philosophus quidem præstantissimus, sed unà & ambitiosissimus in Alexandri triclinio nobiliora loca semper quærebat & occupabat, quod nõ raro ab Alexandro notatum est, Aristippo nonnunquã accessum ad mensam retardante, & omnibus sodalibus iam discumbentibus, iussit Alexander consuetum Aristippi locum ab alio occupari, & ultimum solum mensæ locum uacuum relinqui, Aristippo adueniente ac uidete non esse sibi locum alium derelictum quam ignobiliore, sedit philosophus, & simul alta uoce dixit, Alexandro in mentem non uenit alio modo hũc infimum locum honestare, & præstantiorem reddere, quam dimittere ut ab Aristippo honestaretur, quippe uir locum, nõ locus uirum magnificat. Q V A I N V S. Pulchre quidem Aristippus, sed qui Dæmones, & boni Genij huc te duxere, & hac hora præter solitum. B R A S. Integra ac recta Illustriss^o Principis nostri mens, & cõscientia, ab omni labe depurata, quæ à dextera, & benigna omnipo-

DE ORDINE AC MODO

tentis Dei manu ducta egregium illud & semper memorandum facinus peregit, cum in Manfronum centum mortis dignum pietate ac clementia usus est, Nunc aliud mente uoluit Illustrissimus Dux ac Sanctissimus, quod non minus erat memoria dignum, quam fuerit in Manfronum pietas, quippe tunc unum tantum hominem à morte liber auit, nunc ab omnibus suis populis saeuissimam pestem, & plus quam fuerit lernaë hydra teterrimam arceri excogitat. QVINVS. Quam pestem dicis, et quam hydram? BRAS. Iniustitiam intelligo & perennem litium successum. QVAINVS. Si hæc abegerit Diuinus erit. BRAS. Immo erit maiori laude dignus quam Saturnus, qui inter Deos in Coelum relatus est, ob id tantum quod homines in unum congregauerit, arbitramurque, neque dubitamus hæc esse abacturum, & institutiones in melius reformaturum. QVAINVS. Cur autem tu qui iuris peritus non es, in hanc arenam ueluti certaturus descendisti? BRAS. Ita Principi placuit, qui ut in omni re iudicio alios excedit, ita nouit, philosophos de Rerum publicarum ordinibus, de bonis moribus reformandis, de legum administratione, de uniuersæ huius mundi compaginis iustitia multa & apposite, & docte differere scire, & ad unguem pertractare. et præterea qui alij leges condidere, et approbauere, quam philosophi? Legitur & Solonem, et Lycurgum, & cæteros antiquos legislatores fuisse philosophos, & à Platone in suis Legibus philosophi munus esse leges condere comprobatur, nam aliud nihil est legalis iustitia, quam similitudo quædam illius iustitiæ quæ in uniuerso mundo uidetur. QVAINVS. Hæc missa facamus,

ciamus, & (si fieri potest ac liceat) illa mihi enarrato,
 quæ in Ducali cubiculo acta sunt. BRAS. Cur non
 licebit? Q VAINVS. Quoniam arcana esse solent,
 & intimo corde seruanda, quæ in his secretis colloquiis
 dici consueuerunt. BRAS. At hæc huius generis sunt,
 ut uulgus, & sellularij ipsi interesse potuissent, et huius
 generis quæ publice communi edicto promulgari æquū
 fuisset. Q VAINVS. Ni igitur laborem subterfu-
 gias Charissime cōpater, omnia singulatim enarrato.
 BRAS. Quis unquam posset compatri tam amanti-
 mo non parere? profectò tibi rem gratam facere labor
 non est, aures igitur nostris uerbis admoeto. Q VAI
 NVS. Et libenter. BRAS. Primo Augusti die præ-
 sentis anni. MD XLVI. cum Illustrissimum Ducem
 mane de more uisitassem, mihi dixit, quod sequenti die
 post prandium multos Doctores in concionem uocatu-
 rus erat, et de ordine administrandæ iustitiæ sermonem
 habiturus, iussitq; ut cū his simul interessem, at ne hora
 illa meridiana per solem incederem, et etiam Illustrissi-
 mi Ducis admonitu apud ipsum pransus sum, post pran-
 dium Illustrissimus Dux parumper quieuit, ut cibus uē-
 triculo insideret facilius, post semihoræ spatium à men-
 sa discessit, et in cubiculum iuit in quo hominum disidia,
 & preces, & querelas audire consuetus est, & iura
 reddere, iusserat uero ut uiri in concionem uocarētur,
 de quibus statim mentionē faciam, Magnificus et Excel-
 lentissimus Cæsar de Nobilibus Lucēsts, Magnificus &
 Excellentissimus Lanfrancus Gypsius Lugiensis, Magni-
 ficus & Excellentissimus Ludouicus Catus, Magnificus
 & Excellentissimus Prætor, Magnificus & Excellen-

O iiij   tissimus

DE ORDINE AC MODO

tissimus Philippus Rodus, Magnificus & Excellentissimus Alphonsus Rossetus, Aderant & hi egregij caustidici Dominus Petrus de Betinis, & Dominus Christophorus Rossetus, aderant & simul Magnificus & Doctissimus Alexander Guarinus, & Magnificus ac nobilissimus Bartolomeus Prosper, Nulliq; alij præter Illustrissimum Principem. Q VAINVS. Tu ergo non aderas? B R A S. Aderam quidem, sed me ipsum numerare non est opus, qui hæc referre nescire, nisi huic sanctissimo negotio interfuissem, & tu me exeuntem uidisti, immo & his ulnis Magnificum Ludouicum Catum ferentem. Q VAINVS. Prosequaris igitur nam gestio audiens. B R A S. Sedit Illustrissimus Dux, nos alij ueluti in corona circa ipsum constituti silebamus, quid dicturus esset auide expectantes. Q VAINVS. Quo ordine? B R A S. Non datur in hoc loco ordo, sed ut quisq; sibi locum arripuit, in eo sine delectu fuit, solus Catus sedebat, cui (& si uoluisset) stare ob podagras datum non erat. Q VAINVS. Quid deinceps actū? B R A S. Illustrissimus Princeps loculētissimam habuit orationem, breuem quidem atq; Laconicam, sed & ornatam, & sententijs ac succo plenam. Q VAINVS. Nihil esset mihi gratius, quàm uerba illa quæ ab Illustrissimo Duce fuere deprompta audire. B R A S. Verba prorsus referre nescirem, sed uerborum sensum tibi referre posse non dubitamus. Q VAINVS. Et hunc audire non minus gratum mihi erit. B R A S. Illustrissimus & facundissimus Dux ita exorsus est, nos uero oēs conticuimus, & attenti ora tenebamus. Cum humeris meis multa insideāt onera, et grauia quidē illa

illa id tñ grauissimum mihi semper uisum est quo de iustitia administranda agitur, nam sepius commordet me conscientia mea, cum uiduæ, pupilli, & pauperes apud me conqueruntur, & delitiū prorogatione, & de tam amplis expensis quas ferre non possunt, & de iniquis causidicorum cautellis, quippe hinc euenit ut ditiores, homines pauperes per annos in unaquaq; minima etiam lite magno eorum incomodo, ac detrimento perducant, cōscientia igitur quā in me ipso cōmoueri sentio ab omnipotentis Dei benigna manu ducta, et eiusdē Dei optimi timor, qui me, licet indignum, ad tot Respublicas moderandas elegit, suasere, & coegere, ut uos unā huc accirem, quos oratos uelim ut mihi collegæ sitis ad ordinem quendam & modum inueniendum, quo & recte, & facile, & breui, & in Dei honorē ac decus possit administrari iustitia, nam ego solus id efficere nō confido, cū potius ad arma capescenda, & exercenda sim assuetus. cum uero diuersi sint in diuersis urbibus ordines, nā in aliquibus exercentur uocatae rotæ quæ nonnunquam mobiles sunt, nonnunquam immobiles, in alijs adsunt senatus consulta, in alijs trium uiratum dignitas, in alijs unius iurisdicentis authoritas, uos hic estis sex iurisperiti, unus philosophus, & duo causidici, quisq; uestrum suis rationibus innixus modum illum mihi in scriptis tradat, qui sibi cōmodior uidebitur, ad iustitiam recte seruandam & in quo iudices minime decipere possint, & decipi. addatis præterea quo ordine lites breuiores redigi possint, & causidicorum aduocatorumq; tot cauillationes auferri, uos igitur oro atq; hortor ut negotium hoc benignis animis subeatis, & recta conscientia trutinā

tina

DE ORDINE AC MODO

tina perpendatis, ut in Dei honorem ac decus tot respublicas à tam grauiſſimis oneribus liberemus, quippe & uos eritis huius meriti apud Deū participes, meq; onere maximo leuabitis, nam mens mea & conscientia quæ plerumq; me commordet, et iudicat, quiete deinceps uiuet, cui tantū illud oneris relictum erit, ut omnipotenti Deo gratias agat, qui & uos & illam simul dirigere dignatus sit, & perpetua apud posteros de hoc egregio facinore nobis relinquatur gloria, et post obitum in Angelorū choris uersabimini. Hæc fuit Illustriſſimi Principis Oratio. Q VAINVS. Ego à lachrymis temperare non potuiſſem, ſi his auribus loquentem Ducem audiuiſſem, pulcherrima fuit eiufcemodi oratio. BRAS. Et ſantiſſima, uidebam ego ex benediſta illa Illustriſſimi Ducis anima hæc uerba tam affectate, tam ex intimo corde ſcaturire, ut totus animi affectus appareret in uerbis, Deus erat qui per ſanctū illud os ueluti per prophetam loquebatur, et qui benediſtam illam animam illuſtrauerat, nec ambigo ſi hæc efficiantur, et executioni mandentur, Illustriſſimum Ducem longo tempore & ſceliciſſime ſuperuiſturum, et poſt mortem beata ac diuina regna poſſeſſurum. Q VAINVS. Quid deinceps actum eſt? BRAS. De litium prolixitate haud pauca diſputata ſunt. Q VAINVS. Et quæ? BRAS. Nonnulli arbitrabātur cauſarum prolixitatē ex cauſidicorum cauillationibus prodire, alij ex inſtantiarum prorogationibus, alij ex capitulorum citro ultroq; abnegationibus, alij ex fictis cauſidicorum ægriſtudinibus, alij ex iudicibus qui in fine litis ſuſpecti iureiurādo affirmantur. Q VAINVS. Tu (ut arbitror) nihil
penitus

penitus loquebaris. BRAS. Immo & nonnihil in me-
 dium attuli, et omnes benigne audiuerunt de sententijs sci-
 licet non integris, sed conditionatis, & de paucissimis
 diebus quibus in integro anno de iure responderetur, &
 de iudicibus, qui uix extremis processuum partibus uisis
 sententiam ferunt. post hæc uerba Illustrissimus Dux
 iussit ut unusquisque in quindecim dierum spatio suam sen-
 tentiam in promptu haberet, & scriptam afferret, non
 uerbis prolata, nam ipse ex omnibus his sententijs illam
 seliget, quæ cæteris commodior & aptior uidebitur,
 uel ipse qui perspicacioris est ingenij ex omnibus unam
 eliciet commodissimam. QVAINVS. Quid ages
 tu qui iurisconsultus non es? BRAS. Iuris quidem cõ-
 sultus non sum, sed tamen iuris sum capax, quid uero
 acturus sum tibi explicare nõ grauabor, in primis Deũ
 optimum totis uiribus, toto corde, tota anima mea im-
 plorabo, qui mentem meam spiritus sancti rore foecundet,
 ac illustret, ut à nobis modus ille depromatur, qui ad Dei
 laudem sit, & ad omnium hominum utilitatem. QVAI.
 Quid pulchri ad hanc usque horam excogitasti? scio te in
 disquirendis rebus solertem esse. BRAS. An id turpe,
 an iustum sit ignoramus, tamen & iustum & conueniens
 esse arbitramur. Illustrissimus Dux ALPHONSVS
 primo uno solo ius dicente usus est, qui de iure respõde-
 ret, At mos ille proculdubio probandus non erat, præ-
 sertim cum is Ferrariensis esset, qui & filios & agna-
 tos, & domesticos in urbe habebat, immo & ipse Illu-
 strissimus ALPHONSVS hunc ordinem ac morem
 coarguit, et trium uirorum ordinem delegit, qui unam de
 iure responderunt, huncque ordinem Consilium iustitiæ
 nuncupauit,

DE ORDINE AC MODO

nuncupauit, & hi uiri nisi morte praeueniantur, nunquam à iudicandi munere ablegari consueti sunt, hic autem modus iudicio nostro reprehensione dignus est, & Illustrissimo Principi nostro prorsus arridere non uidetur cum ordinem alium quaerat, cur uero à nobis arguatur hic mos, est quia in tam pauco uirorum numero facile conuenire possunt, & in unum conspirare, & illa agere quae suis & amicorum uotis commoda uidebuntur, at cum nullis unquam subijciatur iudicibus ac syndicis hoc trium uirorum ordo quis unquam poterit si iniuste multentur resarciri? at si plures sint, non est tam facile in unam sententiam conspirare, & praesertim cum non sit perennis dignitas, adde cum trium uirorum ordo, in hoc iudicandi munere perpetuo maneat, & si aduenae sint, tamen amicos indies acquirunt, & affines, immo & ipsi met Ferrarienses euadunt, cogunturque ex amicitiae iure & affinitatis multa perpetrari, quae à probis uiris perpetranda non essent, à diuitibusque muneribus capiuntur, cum sciant in hoc iudicandi munere perpetuo hos esse permansuros, idque in hoc ordine deterius est, quod optima rapiunt spolia, nam uocatas sportulas accipiunt, & magnifica munera, cum is qui de iure responsurus est nulla prece, nulloque praemio ad iudicandum moueri debeat, at hoies sunt, muneraque & homines placant atque Deos.

Q V A I. Quid ergo faciendum censes tu? B R A S. Optarim multos probos ad hoc negotium demandandos esse uiros non minus septem, neque plures nouem, qui & essent aduenae, & quanto fieri posset seniores, uel saltem qui alijs in locis de iure responderint.

Q V A I. Cur illos impares eligis. B R A S A. Quoniam in casibus dubijs

dubijs in quibus utrinq; trutina recta esse uidetur, si ad utranq; partem paria essent uota, et pares consensus nō posset ferri sentētia, at cum inæquales sint, necessarium est ut ex una parte plures sint quam ex alia, tunc sententia feretur, ut maiori parti uisum erit. Q V A I N V S. Quomodo i iudicijs ferēdis tot capita se gerēt? BRAS. Singulis hebdomadibus uel singulis mensibus horum unus prior uocabitur uel antesignanus, q̄ sententias illas ferret, quæ mense illo promulgandæ erant. Q V A I. Igitur unus erit solus qui hoc aget. BRAS. Vnus quidē solus ius dicet, sed sententia quam feret ex omnium erit consensu, uel ex maioris partis consensu, immo contingere posset ut his qui pro tribunali sententiam feret, alterius sit sententiæ, quam maior collegarum pars, & hi qui ab alijs dissentiant, dissentīendi rationes in mediū afferre debent, quas alij dissoluere teneantur, postea sententia ferratur, si nouem sint, prætoris officium cessare poterit, & iudicis appellationum, ac maleficij, unusq; ex his eligendus erit qui mensium quatuor spatio prætoris officio fungatur, et alius appellationum iudex sit, ac tertius maleficiorum, mihi tamen potius arridet ut septem sint, & in prætorio sint iudices consueti ab his distincti, qui tamen in eo rigore seruentur, ut ab institutionibus Ferrariensibus edocemur, neq; diutius immorentur in officijs, quam illis ab institutionibus præfixū sit. Q V A I N V S. Ex qua pecunia his soluetur? BRAS. Duo mihi subiere menti, cum penitus nolluerim hos accipere uocatas sportulas, neq; uille munusculum immo sancendum est si horum quis uel acetarium uel simplicem fructū munere accipiat, decē aurei scutis mulctetur

mulctetur

DE ORDINE AC MODO

multetur, sin his receperit, ab officio expellatur, mihi uero primo id subiit, ut uniuersa Illustrissimi Principis ditio his stipēdia psoluat, nā tā minimū accipietur ex unaquaq; urbe, & ex unoquoq; oppido ut nullus con- queri possit, idq; emonumentum ananciscuntur populi q; nulla deponent stipendia, quæ salaria uocātur, in senten- tijs quæ ab his iudicibus ferentur. idq; præcipue opta- rem omnium externorum lites ad hoc tribunal ante oēs esse agitandas, & quam breui fieri poterit expediendas, nā audiuius externos multos, qui & de patria nostra, & de Illustrissimo Duce conquerebantur, & his maledice- bant, quoniam per plures menses, & per annum magno illorum dispendio lites protraherentur, quæ quindecim dierum spatio, & breuiori etiam expediri poterāt. Ad hocq; tribunal lites fisci uoluerim esse ducendas, quæ cū exteris habentur, ut citius expedirentur quæ exigunt citam expeditionem, & secundo loco uiduarum lites & pupillorum: nec illud ab re esset si una hebdoma- da dies decerneretur qua de incarcerationis intelligerent, ob quam causam clauderentur. alter modus est quo solui possent, si stipendia quæ pro ferendis sententijs ab uno quoq; litigante deponuntur, ut nunc fit colligant, & ab uno Illustrissimi Ducis actore seruentur, ex hisq; nūmis illis qui in hoc collegio assumpti erunt stipēdium soluat. QVAINVS. At si non sufficerēt. BRAS. Non dubitamus suffecturos esse, & aliquid etiam super futurū, tamen probarem potius ut primo modo ijs satif fieret, ne homines uiderentur iustitiam emere, & illud est magis regium absq; præmio iustitiam administrare. QVAINVS. Quanto præmio hos conducere possit
arbitraris.

arbitraris. BRAS. Vnicuiq; horum singulis mēſibus
 uiginti quinq; ſcuti numerari debebunt, ut unusquisque
 ſingulis annis tercentis ſcutis donareſ. QVAINVS.
 Ergo uniuerſa ſumma eſſet duum millium & centū ſcu=
 torum. BRAS. Verum eſt ſi tantum ſint ſeptem, quod
 magis probo, at ſi hæc pecuniarum ſumma ex tota Illu=
 ſtriſſimi Ducis noſtri ditione redimatur, uir unus qua=
 drantem unum non perſoluet, & multi magnas euita=
 bunt impenſas, nam pro ſententiarum ſalarijs, nemo uel
 iota deponet, & pupillorum ac uiduarum diſpēſationes
 abſq; expenſis fient, quod Deo gratiſſimum erit, nempe
 cogebatur uidua ac pupillus aliquid rei immobilis uēde
 re ne inedia moreretur, uerum nō diſpenſabant iudices,
 niſi ſalaria perſoluerētur, in qua ſolutione nōnunq; dimi
 dium totius pretij rei uenditæ continebatur. QVAI=
 NVS. Si nummi deſſicerent (ut quandoq; contingere
 poteſt) quid tunc agendum eſſet? BRAS. Illuſtriſſi=
 mus Dux pecuniam erogabit, ut hi perſoluantur, nam
 ipſe tot habet à Deo bona, & tot ab hominibus commo
 da, ut opus ſit & illum pro adminiſtrāda iuſtitia aliquid
 erogare, ut ſuo fungatur officio, tamen non dubitamus
 potius ſuperſuturam pecuniam, quā defecturam.
 QVAINVS. Iubes ne uiros hos in hoc albo conſtitu
 toſ ad mortem uſq; munus hoc obire? BRAS. Mini=
 me omniū, ſed potius iuberem ut ad tempus officio hoc
 fungi deberent. QVAINVS. Quamdiu. BRAS.
 Ad Trienium, quoniam ſi diutius perſeuerarent, ami=
 citias contraherent, quas ut etiam in hoc tempore ſum=
 me caueant obſeruādum eſt, ſperamusq; Illuſtriſſimum
 Ducem id eſſe effecturum, neq; quempiam poſt tric=
 nium

DE ORDINE AC MODO

nium in hoc iudicandi munere esse relicturum, nō enim (si ita fiet) id contingere poterit, (ut speramus) quod alias in prætōribus contigisse nemo ignorat, nempe Ferrarienses institutiones prohibēt ne ultra decem & octo mēses quispiam prætōr esse possit, tñ quispiam per decē annos prætōris officio functus est, qui multorum malorū causa extitit, ut deniq; aufugere coactus sit, tamē ali bi ob sua demerita grauissime mulctatus fuit. QVAI= NVS. Quo ordine erunt agitandæ ante hos uiros cau= sæ? BRAS. Vt cōsuetum est. actor reum citabit, reus ante hos uiros excusationem afferet. tamen optarem unum uel duos ex his Iudicibus alternatis uicibus munus habere actorem, & reum conuocandi antequam de iure altercarentur, illisq; suauioribus uerbis suadere, ut con= cordes euadant, et eisdem ostendere nūmorum ac tempo= ris iacturam in litibus, & quod ex lite infamiam potius quā laudem consequentur si intentum assequi pote= runt, erunt apud Deum & apud homines laude digni, si uero iudices intentum non assequantur, litigare sinant hos ceruicostores uiros, ipsi uero benigna aure illos au= diant, & deniq; ut decens erit sententiam ferant à qua neminem appellari posse uolumus. QVAI= NVS. Si quis sit qui apud Ducem de lata sententia cōqueratur, quā iniustam esse dicat et iniustos uocet iudices. BRA= SA. Hic ad syndicatū usq; expectet, at si Illustrissimi Ducis auribus molestus sit, ut nōnulli esse consueuerūt, qui & iurisperitos habent, qui hōc illis suadent, senten= tiam. s. esse iniquam, optarem ut Illustrissimus Dux, qui nam esset hic Doctor interrogaret, & iurisperitus, qui illi suadet sententiam esse iniquam, postea ab hoc iurisper= rito

rito petat, an clientulum suum defendere uelit, & iudicet sententiam iniquā fuisse, si annuat, optarem ut Dux statim tres alios iurisperitos eligeret, quibus sub eius indignatione imponeret, ut iuste hanc causam reuiferent, & iuste sententiam ferrent, si hic qui à collegio horum uirorum sententiam contra se habuit, iterum ab his tribus sententiam aduersus haberet, illum in integris multarem expensis, & iurisperitum illum qui sententiam iniquam iudicabat, quinquaginta scutis multarem, & reum præter expensas, quinquaginta multarem scutis, & hac de re particulares institutiones fieri iuberem, tamen uoluerim ut hic prius de infligenda penna admoneatur, & simul etiam admoneretur iurisperitus ille, qui iniustam esse illorū proborum uirorum sententiam iudicabat, at si sententia lata tot uiris esset indigna, illos in totius litis expensis multarē, & præterea ab unoquoque illorum uiginti quinque scutos pro pœna exigēdos uoluerim, uel secūdam litis onus maiorem pecuniarum copiā.

Q V A I N V S. Debent ne hi qui in hoc recipiuntur collegium, uno recipi tempore, & postea eodem tempore simul omnes abire? B R A S. Non profectò, sed si Illustrissimo Duci hic ordo placuerit, fama per Italiam uulgabitur, statim doctores confluere incipient, unus erit omnium primus, qui ab Illustrissimo Duce eligitur, postea alius eligitur, deinde ad aliquot dies tertius, & ita progrediendo quoad omnes iusto numero sint congregati, & in unius anni curriculo fiet. primus qui fuerat receptus, primus post trienium recedet, in cuius locum succedet alius, ut aliqui semper sint noui, aliqui antiqui, aliqui medij, itaque nunquam una uice omnes rece-

P dent.

dent. QVAINVS. Quo modo, quibus ue modis lites breuiores fieri posse arbitraris? BRAS. Hoc est, hoc inquam illud cui Illustrissimus Dux maxime incumbit, & de quo conscientiam suam onustam esse arbitratur, nam & ipse audiuit, & agnoscit nullum esse modum, et nullum imponi finem litibus, iccirco Dei nutu ductus qui ut illum supra tot populos in Ducem elegit, ita gressus eius in semitas suas dirigit, nihil aliud exoptat Illustrissimus Dux, nihil ardentius inquirat, quam uiam quãdam inuenire, qua lites breuiores reddant. QVAINVS. O gloriosissime Dux si hoc efficiet. BRASA. Adde & o sanctissime, nam immortalem gloriam in hoc mundo sibi parabit, & in altera uita eternam possessionem, quæ nec ferro, nec igne deleri poterit, aut uel minimum maculari. QVAINVS. Eia igitur, quo medio id efficere posse arbitraris? BRAS. Et si munus hoc ad illos potius spectare uideret, qui ius ciuile exercent, tamen cum ad hoc negocium ab excellentia sua sim uocatus, & iusserit ut sententiam meam in hac re depromerem, nõ possum tanto Duci nõ parere, neq; excusatione aliqua uti uolo, sed mihi satis erit uel probe uel male dicam, illi obtẽperasse, & præterea in hac re discutienda nullum ordinem alicuius urbis legere uolui, sed illa tantum scribere proposui, quæ mens mea à Deo (ut arbitror) recta dictabit, nam Deus ipse peccatorum preces non despicit. QVAINVS. Quid igitur faciendum censes? BRAS. Primo tot instãtias, totq; instantiarum pductiones remouere, nempe mira sunt de disidijs quæ in his instãtijijs uidimus & audiuimus. QVAI. Quæ nam illa sunt? BRAS. Vidimus causidicum, iudicem & notarium,

et notarium inter se de his instantijs dissidentes, quippe nonnulli dicebant adhuc aliquot superesse dies instantiarum in una causa, alij hoc negabant, ac si illis ignotum esset quando cœperit, & quantũ perdurare deberent, ut necessarium mihi uideretur nõnullos ex his in clientuli causa fuisse negligentissimos. aliud in causis submouendum mihi uidetur. s. iudicum suspitio, præsertim cum legitima causa non adsit, at in hoc uirorum collegio, nulla erit suspitionis causa, quoniam erunt omnes externi, neq; Ferrariæ affines habebunt, neq; amicos si fieri poterit. Immo & in alijs Ferrariensibus iudicibus tres solum suspitionis causas recipiendas esse iudicari. s. affinitatem, intrinsecam amicitiam, et munerum receptionem quæ palam constet, neq; apud aduersarium clientulum solum imaginaria sit. Ego huius generis sum, si iudex esset uir probus, & cum eius fratre, aut patre causam agerem, illum iudicem accipere non uererer, nã uir probus à ueritate potius cogitur, quàm uel à fraterno aut paterno amore, tamẽ probi dolor rarissimi sunt, aut nulli nostra hac ætate huius generis uiri. **QVAINVS.** Quid deinceps agendum? **BRAS.** Institutiones ferendæ erunt, & per causarum nomina distinguendæ sunt uero eiuscemodi, & nomina, & genera ignota, ut ita sanciantur: Causæ quæ in hoc genere sunt in uno mense finiantur, quæ in illo genere in tribus mensibus, quæ in alio genere in integro anno, nempe nõ dubitamus nullã esse tam arduam causam quæ in integro anno finem habere non possit, uerũtame si causæ statuta hæc transigeret tempora, iudices mulctandi erunt, si ex iudicum causa prorogatio facta sit; si uero clientulorum causa uel

DE ORDINE AC MODO

causfidicorum prorogatio hæc ortum habuerit, hi mulctentur, qui dilationis litis sunt causa. **QVAINVS.** Videtur & mihi id quod dicitur respondere capitulis lites multum prorogare. **BRAS.** Immo maxime, nã improbi causfidici suis suadent clientulis, ut unaquæq; uera abnegent, idq; iure iurando faciunt, se probe iurare asserentes, cum tamen scient id esse uerum quod negãt, ò rem iniquã, ò nephandum scelus & impunitum. si pauperculus quispiam periurus qui semel tantum peierauerit capiatur, extorquetur, mulctatur, ab eo usq; ad minimum quadrantem exigitur, manus truncatur, & per totam urbem digito monstratur infamis, at hi qui toties iure iurando affirmarunt quod falsum est, & in una tantum causa, laudantur & ueluti dextero ingenio præditi extolluntur. quisq; igitur toties mulctetur, quot uocata capitula negabit, quæ uera sint atque palàm nota.

QVAINVS. Audiui de hac re institutiones adesse, sed minime seruari. **BRAS.** Adsunt quidem, sed Illustrissimus Dux illas remisit, nam primi legum latores iussere ut pro quolibet manifesto capitulo negato uiginti quinque libræ ad Ferrariensium rationem persoluerentur, Illustrissimus uero Dux remisit hanc mulctam, & sanxit ut tantum essent libræ decem, nam animo cõcipiebat ut penitus absq; ulla exceptione soluerentur, at qui ius administrant probum ac integrum Ducis animũ non animaduertere, sed eius benignitate abusi sunt, iccirco cum uiderim neq; hos secũdæ institutioni paruissse, optarim ut prima institutio seruetur, ut pro quocunq; manifesto capitulo abnegato uiginti quinque libræ soluerentur, nec ulla penitus haberetur remissio: hos uero nũmos
ad pios

ad pios usus conuerti uoluerim, & si causidicus clientu-
lo suafisset ut hæc capitula abnegaret, causidicum simul
multandum censerem. De hacq; multa noluerim ut à
iurisperitis iudicaretur, quoniã inter se concordēs sunt,
sed potius theologum quendam eligerem, aut philoso-
phum uiros fide dignos, aut simul cum his & iurisperi-
tum, qui de his capitulis abnegatis, qui negari non debe-
bant decernerent. QVAINVS. Fortè & tu cum de
philosopho mentionē facias huic negotio interesse opta-
res. BRAS. Immo mens mea ab hoc negotio q̄ maxi-
me abest, quippe Deus testis est, quantum ab ambitione
absim, neq; opus est me hæc ambire, ut qui (absit iactan-
tia) ex me ipso gloriosus sim, & per totam Europam no-
tus, ut alias prætereã orbis partes, addeq; me summope-
re ægre laturum esse si Illustrissimus Dux iuberet me
huic, uel simili negotio interesse. id igitur primo opta-
rem, ut capitula iudicibus ostenderentur, in quibus si nõ
nulla adessent quæ ad causam nihil facere uiderentur,
cum causidicus sit horum capitulorũ author, statim pro
singulo proposito capitulo ad causam non spectante, uel
spectante, sed manifesto, causidicum multarem decem
libris quoniam nondum iureiurando falsa affirmarunt.
hoc admirabile est, hi abnegare solent Ioãnem esse Petri
filium, & Petrum Iacobi ut litem prorogent, & multi-
plicent expensas, cum tamen hæc uniuerso populo pa-
lãm sint, immo & nonnunquam negare solent Ioannem
fuisse in rerum natura, quem tamen & ipsi periuri in
rerum natura fuisse nouerunt, & illum proprijs oculis
inspexere. QVAI. Abeant in malam crucẽ hæc per-
uersæ rabulæ, quid dices de testium examine? BRAS.

I V R I S D I C E N D I

Quod breui & fiat, & quocūq; die, uel etiā Dominico, quādo testibus examinari cōmodum est, & sancendum esse statutum tempus & breue, in quo testes examinarentur qui in urbe sunt: quibus uero extra urbem sunt secundum loci distantiam prolixius tempus decerneretur, transacto tempore si testes examinati non sint, clientulis imputetur, & sententia feratur. Q V A I N. De falsis testibus qui reprobantur, & eorum falsitas ostenditur, quid agendum est? B R A S. Contra hos hostiliter agendum est, ac dire, tum quia peierarunt, tum quia ab alio rapiunt clientulo quicquid in lite continetur, si diues esset illum in tota litis quātitate mulctarem, si pauper illum torqueri iuberem, & male tractari.

Q V A I N. Videris supra modum crudelis contra hos falsos testes. B R A S. His nebulonibus adhuc peius facerem quā dixerim, adeo mihi displicent falsi & mendaces testes: nam hæ malæ bestiae possunt unicuique probo uiro derogare. Q V A I N. Quas lites ad hoc collegium deuoluendas putares? B R A S. Omnes post primam appellationem, & omnes pupillorum ac uiduarum lites, & omnes aduenarū mercatorum, & aliorum. Audiui frequenter mercatores qui & Ferrariae, et Illustrissimo Duci derogabant ob lites quasdā circa mercaturas, quæ prorogabantur: cum tamen alibi breuissime expediri consueuerint: affirmabant hi iure iurando, optare potius contra se sententiā ferri, & breui expediri, quam ita protrahi, & nummos, ac tempus amittere, Q V A I N. Reliquæ lites in quo erunt agitandæ loco? B R A S. Vniuscuiusq; generis lites erunt ad hoc collegium ducendæ, modo partes consentiant: unde in diplomatibus

1550

11 9

plomatibus

plomatibus quando collegium hoc petetur, omnes erunt
 obfignandæ, etiam absente Duce, modo partes consen-
 tiant: si partes non consentirent, lis in foro, & in præto-
 rio, ut cōsuetū est, agitetur, sed cauillationes omnes bre-
 uiores reddātur prædicto modo: postea si is cōtra quem
 sententia lata est ad appellationum iudicem se appellet,
 concedatur: denique ad hoc collegium deducatur, quod
 quàm breuius fieri possit, re egregie prepenfa iudicium
 ferat. Q V A I N. Dux quandoque exoratus ut
 causam aliquā ad hoc collegium releget, etiam parte no-
 lente, poterit ne id efficere? & iuste? B R A S A. Quid
 impediet? sed Illustrissimus Dux considerabit uirum il-
 lum qui hæc petet, & causam ob quam fugiat publicum
 forum, & ita liber erit hoc gratis elargiri, et non elar-
 giri, nam & Illustrissimus Dux liber esse debet in his
 rebus quæ iuri non derogant, sed tantum longitudini de-
 rogant aliqua nonnullis impartiri, quæ alijs concedere
 noluerit. Q V A I N. Erunt ne horum uirorum
 diffinitiuæ sententiæ? B R A S. Erunt ut superius di-
 ctum est, cum erit lata sententia, ab his uiris nemo appel-
 lari potest, nisi in fine officij horum uirorum, quando in
 syndicatu iudicabuntur. quando ad hoc tempus perueni-
 ent, is qui conqueritur rationes suas afferat, quæ si pro-
 bæ sint, iudex mulctetur, et quisquis alter ex hoc nume-
 ro in fine mulctetur: è contrario, si is qui de iudicibus cō-
 queritur aberret, et iniuste cōqueratur in expensis mul-
 ctetur: & præterea secundum quantitatem rei de qua lis
 fiebat etiam mulctetur: multa uero nunquam minor sit
 uiginti quinque ducatis aureis ad pias causas exponendis,
 et quibus etiam uiro illo, uel illis satisfiat, qui iniuste ac-
 P iij cusabant.

eusabant. Q V A I N. Nonne possent inexcogitata causa contingere, quæ nouo indigerent consilio?

B R A S A. Possent prorsus, nam Aristoteles summus philosophus ostendit rhetores non uti syllogismo, neque demonstratione, sed solum enthymemate & exemplo, quia circa singularia uersantur, singularia uero infinita sunt, de quibus non potest haberi scientia, ideo circum cū et causa infinita esse posset, uel infinitas habere facies: nam ut hominum facies diuersae sunt, ita et litium facies diuersas esse nemo ambigere debet, et necessarium est legislatorē semper noua uidere, & noua rimari, ut in dies noua etiam emergunt: ideo si quispiam inopinati casus contigerint, ad legislatorē recurrere semper opus erit, qui est legis anima atque mens, & qui legis intellectum explicare poterit.

Q V A I N. Audiuius quacumque lege condita & sancita statim ab his causidicis cauillationes circa ipsam inueniri. B R A S. Ob hoc necessarium erit illustrissimum Ducem semper prouidere, qui ad hoc natus est ut iustitiam seruari faciat, & insontes à fontibus liberet, bonosque à prauis defendat, ac tueat. Q V A I. Audiuius de Ferrariensibus institutionibus corrigendis interfuisse sermonem. B R A S. Interfuit quidem, at iudicio meo correctione non indiget, sed potius obseruatione, eo tamen solo indigere uidentur, ut multa superflua auferantur, & sola legis anima describatur.

Q V A I N. Quid tibi uidetur de his qui publicis instrumentis oppugnare solent? B R A S. Id uidetur iniquum facinus, & à Republica probe ordinata penitus ablegandum: quippe multi sunt qui publico instrumento necluntur: tamen per sex, octo, et uiginti menses lites prorogant,

prorogant, hocque causidicorum, & iudicum malitia,
 atque improbitate contingit. Cum ergo quispiam pu-
 blico instrumento nexus fuerit, uiginti quinque dierum
 spatio soluere cogatur, & lites omnes de mutuatis pecu-
 nijs, quando uel scripta extant, uel testes in hoc dierum
 spatio terminentur, immo et in breuiori tpe, sola rei ue-
 ritate inspecta, & iudex reum uerbis etiam admoneat,
 & corripiat, hoc modo. te pudere deberet hæc propa-
 lam manifestissima tam impudenter infitias ire: quis Dæ-
 mon, aut prauus genius ad hæc te suasit. si causidicum af-
 ferat (nam hæc malæ bestię sunt infinitarum litium cau-
 sę, ut lucrentur) & causidicus ipse uerbis saltem à iudi-
 ce corrigendus erit, & admonendus, ne clientulos suos
 ad tam prauum facinus exercendum suadeat, quod & ho-
 minibus displicet, atq; Deo omnipotenti. at de horis re-
 dendi iuris iterum uerba facturum sum. cum puer essem
 bis in die ius in prætorio reddebat. nunc uero semel red-
 ditur, iuris periti id fieri non posse dicunt (tamen aliàs fa-
 ctum esse non inficiantur) ob allegationes, & ob proces-
 suum magnitudinem quos iudex legere cogitur, & con-
 siderare. at hoc fateamur, sed tot auferantur feriæ: et cū
 diuersa sint causarū genera, cur de mercede ius non red-
 ditur? de locationibus? de litibus à decē libris infra, et de
 alijs similibus in quibus nō sunt longi processus, neq; alle-
 gationes fieri cōsuerunt? Præterea feriæ ob uindemias
 illis nihil deseruiunt, qui in urbe manent, & qui ad uinā
 conficienda rus non petunt. nullus est doctor, qui ob uin-
 demias rus petat, nullus nobilis: sunt tantum ciues quidā,
 quibus facultas non adest nutriendi quæstorem. his hoc
 munus harum feriarum condonetur. Petunt & hi causidici
 diei

dici serias ob calorem, his concedatur, sed hac conditio-
 ne, ut interim à cibo & potu arceantur: nam hi uictu di-
 gni non sunt, qui labores fugiunt, calor non est conueni-
 ens causa ut ius prorogetur, nisi forte concederem, ut se-
 mel in die ob calorem ius redderetur. Q V A I N.
 Audiui & quosdam esse, qui litis finem expectant: po-
 stea cum sententia ferenda est, causidicum excitat: ut lis
 progetur, qui (ac si nuper in castra proficiscatur) pro-
 cessus copiam petit. B R A S. Hi non solum hoc tem-
 pore audiri non debent, sed puniendus est causidicus, ue-
 luti is qui accipit quidem à clientulo mercedem, sed liti-
 mentem non adhibuit, si processus copia indiget: nã pri-
 us hanc copiam quæsiuisse debuit, & non expectasse li-
 tem esse sententiæ proximam. Q V A I N V S.
 Ergo processus copia his præbenda non est? B R A S.
 Minime omnium cum sunt in litis calce, sed iudex hoc
 etiam inuito sententiam ferat. qui nec tunc possit etiam
 iureiurando affirmari suspectus. Q V A I N. Id
 quod dicitur porrigere dubia, & dissoluere lites etiam
 prorogare uidetur. B R A S. Prorogat quidem, sed id
 maxime necessarium est: tamen instituendum est ut una
 uice omnia præbeantur dubia, aut saltem non possent e-
 iuscemodi dubia præberi dissoluenda, præterquam bis,
 quoniam in hac dubiorum ultro citroque dissolutione
 multi expenduntur nummi cum dubia multiplicantur.
 Q V A I N V S. Tu diuersarum urbium ordi-
 nes interim legere poteris, ut commodius sententiam tu-
 am proferas. B R A S A V O L. Immo hoc statui nul-
 lum alicuius urbis ordinem legere, sed id solū scriptis mā-
 dare, quod menti meæ gloriosissimus Deus instillabit,
 quem

quem ex corde orauī, ut & patrem patriæ Ducem nostrum Illustrissimum, et patriam ipsam pie, benigne, et dextero oculo respiceret, mentemque meam ita dirigeret, ut illa proponerem, quæ & in honorem eius essent, & gratiam, & uniuersis populis utilitatem afferrent.

Epithome ordinis reddendi iuris

Septem (nec minus) eligantur aduenæ iurisperiti, quibus stipendium exhibeatur ex tota Illustrissimi Ducis ditio-
ne, unicuique uero pro stipendio terceti præbeatur scuti
Hi sint per triennium solum iudices

Singulis quinq; mēsis unus sit antesignanus uel prior uel quocunq; alio nomine uocetur, qui sententias ferat, ex aliorum tamen consensu

In officij calce ipsorum quisq; syndicetur,

SENEX. Mihi non displicet hic iuris dicendi modus quem scriptis tradidisti, at suppetet adhuc tempus breuissime omnia Sieph genera cum paucissima sint explicare. BRAS. A primo incipito nam (ut arbitror) breui illa explicabimus, & forte citius quam Illustrissimum Ducem alloqui potuerim. SE. Inuisti ne tuos omnes ægrotos. BRAS. Inuisti, nam paucissimi sunt qui in præsentiarum Ferrariæ ægrotent.

SENEX.

I

Primum Sieph genus illud est quod Sieph albū uocatur.

BRAS. Scito uocabulum hoc Sieph arabicum esse, & idem significare quod collyrium, collyria uero medicamenta ad oculos spectant, uerum à quo authore accipis istud uocatum album collyrium? SE. A Rasi in tertio ad Almāforē libro, ubi de Ophthalmia sermonē habet.

BRAS. In pharmacopolijs duplex seruatur album collyrium

collyrium